

A MAGYARORSZÁGI VIDÉKI JÁRÁSOK HELYZETE SZAKEMBEREK VÉLEMÉNYÉNEK TÜKRÉBEN

Kovács András Donát

PhD - tudományos munkatárs MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
Álföldi Tudományos Osztály - Kecskemét 6000 Kecskemét Rákóczi út 3.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az adott térségekben tevékenykedő – vidékfejlesztésben érintett – szakemberek véleményei, meglátásai bár nem számszerűsíthetők, de bizonyos tekintetben igen jó támpontokat adhatnak egy-egy vidéki járás megismerésében. A prominenciákkal folytatott diskurzusok fontos tanulsága például, hogy a statisztikai adatok alapján meghatározónak vélt területi különbségek nem is feltétlenül olyan jelentősek. Interjúink során sokkal inkább egy általánosan leromló vidék képe rajzolódott ki, ahol a hasonló problémák mellett – kevés kivételtől eltekintve – a rálátással rendelkező egyének lényegében, évek óta ugyanazokat a lehetőségeket latolgatják. A 2013-ban zajló komplex vidékkutatás keretében folytatott vizsgálatok felhívták a figyelmet a járásokon belüli legsúlyosabb konfliktusokra: a közlekedési nehézségekre, a népességvesztésre, a magas munkanélküliségre, a szociális hátrányok halmozódására, a mezőgazdasági termények feldolgozási lehetőségeinek hiányára, az általános tőkehiányra és a helyi társadalmak reményvesztett attitűdjére is.

SUMMARY

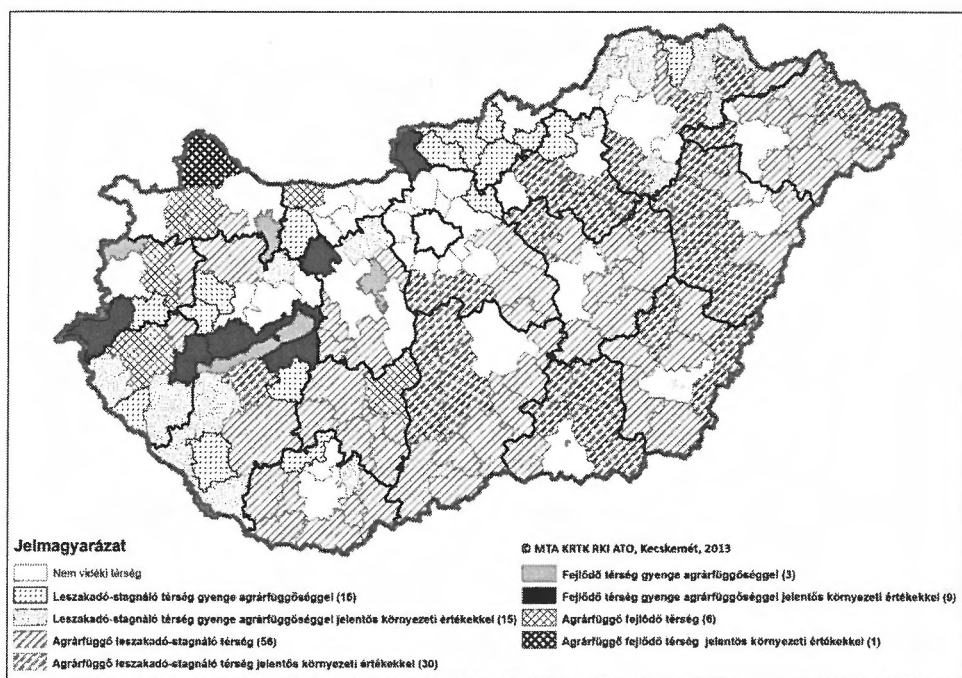
Although the opinions and reviews drafted by professionals of rural development are not quantifiable, their opinions can give good starting points for the exploration of the examined rural districts. One of the result of the discourse with the prominents was that the differences are not so wide as the statistics showed before. During the fieldwork and the interviews we've found the picture of a generally deteriorating countryside instead of significant regional differences. Everyone is looking for the same way out and possibilities. The complex rural research was done in 2013 under the coordination of Hungarian Academy of Sciences highlighted the most serious conflicts of rurality: transport difficulties, population loss, high unemployment, overlapping social disadvantages, lack of agricultural produce lack of human capital and the hopeless attitude of local societies as well.

1. BEVEZETŐ

Jelen munkánk, a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat együttműködésén alapuló komplex vidékkutatási program eredményeire támaszkodik. A 2013-ban folytatott vizsgálatok széleskörűen próbálták feltárni a magyar rurális térségekben zajló folyamatokat, valamint tudományos háteret kívántak nyújtani egy olyan vidékfejlesztési politika megteremtéséhez, amely a helyi sajátosságokhoz illeszkedően alkalmas lehet arra, hogy kezelje a speciális területi problémákat. A vidék szerepének növekvő jelentőségét kiemelő kutatás – többek között – alkalmat teremtett egy új szemléletű vidéki (járási szintű) térkategória-rendszer kidolgozására (1.ábra), valamint az ezzel kapcsolatos empirikus vizsgálatokra; terepbejárásokra, interjúkra, fókuszcsoportos beszélgetésekre is. Az alábbiakban, a magyarországi vidéki térségek feltérképezése során megszólaló prominens helyi szakemberek véleményére építve, röviden összegezzük az általunk tapasztaltakat.

2. MÓDSZER

A vidéki járások statisztikai alapú tipizálása kapcsán fontos feladatként fogalmazódott meg az adott térségekben tevékenykedő szakemberek ismereteinek, tapasztalatainak és véleményének feltárása. Az érintett települések sajátos környezeti-társadalmi-gazdasági problémáinak alaposabb megismerésében, a korábbi források bővítésében, pontosításában, a lokális viszonyokat jól ismerő döntéshozók és szakértők tudása, „rálátása” nélkülözhetetlen. Az „első kézből” megszerezhető adatok, felvázolt folyamatok, víziók, stratégiai és programszerű elgondolások, nagyban elősegítik a hazai vidéki térségek újrendeződésének megértését. Az összetett mélyinterjúk során járásonként 8-10 fő nyilatkozott, részletesen kifejtve a térségben tapasztalható előrelépéseket, gondokat, konfliktustényezőket, konkrét eseti és általános tényezőket. A több mint 60 kérdezett a térségi-települési célterületeket jól ismerő, illetve ott is tevékenykedő, szakavatott személyek közül került ki. Az interjúalanyok többsége a vidéki térségek megújulását szorgalmazó szakemberek, értelmiségiek illetve helyi döntéshozók, polgármesterek és vidékfejlesztésben érdekelt szervezetek képviselői, munkatársai voltak. A prominencia-interjúzás során, valamennyi kijelölt körzet – a Balassagyarmati, Dabasi, Jánoshalmi, Kisbéri, Lenti, Mezőkövesdi, Sátoraljaújhelyi és Szarvasi járás – reprezentálva volt, mindemellett figyelembe vettük, hogy alapvetően különböző szakterületeken dolgozó tapasztalt hozzáértők szólaljanak meg.

1. ábra: A vidéki járások tércategória-rendszere

Forrás: Vidékkutatás 2013 MTA KRTK RKI ATO, Kecskemét

3. EREDMÉNYEK

3.1. Térségi azonosságok és különbségek

A hazai vidéki adottságok első megközelítésben eltérőnek tűntek, hiszen a földrajzi jellemzők számos tekintetben különböznek. Am a helyi vélemények közel azonos folyamatokra hívják fel a figyelmet, vagyis az egymástól távoli kistérségekben, hasonló társadalmi-gazdasági lehetőségek és veszélyek jelennek meg. A megkérdezettek valamennyi járásban kiemelték a természeti erőforrások, az alternatív mezőgazdaság az öko-gazdálkodási formák, a szociális szövetkezetek és a speciális helyi termékek, valamint a helyi értékláncok hosszú távú szerepét. A legtöbbször által kifogásolt tényező egyértelműen az úthálózatok korszerűtlensége, ami jelentősen hátráltatja a települések többségének elérhetőségét, ezzel a gazdasági és társadalmi felzárkózást. A legfőbb veszélyeknek pedig mindenütt a kedvezőtlen demográfiai folyamatokat; az elvándorlást, az elöregedést és a népességszám csökkenését, valamint a szegregálódást, a társadalmi kirekesztődés erősödését tartják.

Amennyiben a fellelhető azonosságokat és különbségeket a vidékfejlesztés szemszögéből vizsgáljuk, körvonalazódnak azok az összegző megállapítások, amelyek alapján általános tanulságok vonhatók le. A térségtípusok összehasonlíthatósága a lényegi megállapítások szintjén jóval egyszerűbb feladat, mint a járásokban tapasztalható részletek analitikus összevetése. Az általános tapasztalatok tekintetében a vizsgált járástípusok erősségeiben és lehetőségeiben azonos jegyek fedezhetők fel, a térségek hasonló társadalmi-gazdasági problémákkal néznek szembe. Az egyes esettanulmányokban bemutatott SWOT analízisek összevetése jól szemlélteti a hasonló vidéki tényezőket és konfliktus-elemeket (1. táblázat). Az összegző SWOT elemzésben azokat a tényezőket sorakoztattuk fel, amelyeket legalább 3 járásban megemlítettek a szakemberek. Ezek a közös elemek felhívják a figyelmet a legfontosabb faktorokra, amelyeket a vidéki fejlesztések esetében már az országos szintű tervezésnek is érdemes figyelembe vennie.

3.2. Sikertényezők megjelenése

A szakemberek összegzése szerint – az elmúlt tervezési ciklusban – nagy előrelépések történtek a környezetvédelem és az infrastrukturális beruházások terén, valamint a lakosság környezetbiztonságának javításában. Sikerként könyvelhető, hogy jelentős pénzeket áldoztak az élőhelyek, a vizek védelemére, a hulladéktároló és szennyvíz-rendszerek kiépítésére és az innovációs alapú megújuló energia-alapú fejlesztésekre.

A társadalmi szférában főként a helyi közszolgáltatási, oktatási, egészségügyi fejlesztések, az akadálymentesítések, valamint közösségi terek kialakítása és a turisztikai attrakció-kínálat bővítése hozott sikereket.

A turisztikai ágazat fejlesztését segítő intézkedések és pályázatok sora mindenütt nagy figyelmet kapott. Sok helyen felélénkült a hagyományápolás, egyre több kézműves műhely kezdte el működését, amelyek maguk is a turisztikai attrakciók sorát kezdték bővíteni. Szintén eredményesnek tekinthetők a legtöbb helyen nagy népszerűségnek örvendő – látványosságként is funkcionáló – kulturális és gasztronómiai programok, a fesztiválok, amelyek az elmúlt években sok látogatót vonzottak. Számos példát találunk a szálláshelyek mennyiségi és főként minőségi fejlesztésére, de leginkább az aktív turizmusfajtához kapcsolódó infrastruktúra (tanösvények, sétautak, turistautak, a vízi, horgász és vadász turizmus létesítményeinek, bemutatóhelyek) kiépítésére is.

I. táblázat: Összehasonlító SWOT – a szakemberek által megemlített tényezők (zárójelben az említések előfordulása a nyolc vizsgált körzetből)

<p style="text-align: center;">Erősségek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Természeti környezet szépsége és állapota (7) - Alapvetően kedvező földrajzi fekvés (6) - Gazdag történelmi, kulturális örökségek (5) - Meglévő szociális ellátórendszer (5) - Kedvező mezőgazdasági adottságok (4) - Helyi, civil aktivitás (4) - Élő térségi együttműködések (4) - Nemzetközi kapcsolatok (3) - Alternatív energiahordozók - geotermikus energia, termálvíz (3) 	<p style="text-align: center;">Gyengeségek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Úthálózat rossz állapota (7) - Mezőgazdasági termékek alacsony feldolgozottsági foka (5) - Magas munkanélküliség (5) - Tőkehiány, források elaprózódása (4) - Kedvezőtlen demográfiai folyamatok (elvándorlás, elöregedés, népességfogyás) (4) - Növekvő létszámú kirekesztődéssel fenyegetett, szegregálódott népesség (3) - Kihasztnátlan természeti és kulturális adottságok (3) - Területi koordináció gyengesége (3) - Átgondolt turisztikai kínálat hiánya (3) - Elégtelen térségi marketing (3) - Alacsony megújuló energiatermelés (3) - Helyi feldolgozó kapacitások hiánya (3)
<p style="text-align: center;">Lehetőségek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alternatív mezőgazdasági termelés előtérbe kerülése (öko-gazdálkodás, szociális szövetkezetek, speciális helyi termékek, helyi értékláncok) (8) - Alternatív turisztikai lehetőségek kihasználása (6) - Beruházás-élénkülés, iparbővülés (4) - Az állattartás felélédeése (3) - Együttműködések megerősödése (3) - Határmentiség kihasználása (3) 	<p style="text-align: center;">Veszélyek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kedvezőtlen demográfiai folyamatok (főként az elvándorlás tekintetében) (8) - Szegregálódás, kirekesztődés erősödése (7) - Környezeti kockázatok megjelenése (3)

Forrás: Vidékkutatás 2013 – prominenciainterjúk, esettanulmányok MTA KRTK RKI ATO

3.3. A fejlesztési beavatkozások általános tapasztalatai

Az elmúlt évtizedre vonatkozó különböző adatokat a prominenciák véleménye alátámasztotta, vagyis a vizsgált járási települések – a központi városok és 1-2 település kivételével – viszonylag alacsony forrás-adszorpciósi képességgel rendelkeztek. A beavatkozások sikereit egyesek erőteljesen vitatják: véleményük szerint bizonyos térségek, a periférikus elhelyezkedés, a rossz elérhetőség és az érdekérvényesítés hiánya miatt nem juthattak megfelelő mennyiségű pénzeszközökhöz. A forrásokat a térségek csupán részben tudták a helyi igényeknek megfelelően kiaknázni, egyesek szerint a megvalósult fejlesztések jelentős része nem, vagy csak közvetetten szolgálta a vidékfejlesztés érdekeit. Az optimistább vélekedések szerint, végső soron valamennyi fejlesztés, (legfeljebb több csatoláson keresztül, közvetett úton) elősegíti a vidéki térségek felzárkózását, de a szakemberek megfogalmazása szerint „döntően a szigetszerű fejlesztések érzékelhetők”. Kétségtelen, hogy a 2007-ben induló tervezési ciklus új fejezetet nyitott és nagyszerű lehetőséget adott a vidék számára,

ugyanakkor számos településen ekkor még nem volt meg a kellő pályázati szemléletmód és tapasztalat, sőt az országos szakmai szervezetek sem tudták megteremteni az összefogottságot.

A megvalósult pályázatok egy jelentős része egyértelműen a vidéki turizmust szolgálja, s részben ennek megfelelően valamennyi térség vidékfejlesztésében az egyik fő pillérré az idegenforgalom vált. Az idegenforgalom, mint prioritás azonban ma már vitatott. A legtöbb térségben ugyanis nincs hosszú távú kooperáció, nincsenek összehangolt és egymásnak kiajánlható tematikus utak, a települések pedig egymás versenytársai – hangzott el többek vélekedése. Ma már a legtöbben elismerik, hogy az idegenforgalom önmagában (mint ahogy azt korábban képzelték) nem képes a felzárkóztatásra – tették hozzá a fejlesztési szakemberek.

3.4. Elképzelések a jövőről

A következő 10 év legfontosabb feladata a közlekedési infrastruktúra fejlesztése. A helyi vezetők azonban a legtöbb helyen aggódnak, hogy a 2020-ig tartó időszakban nem lesznek olyan új EU források, amelyek a tervezett közlekedési fejlesztéseket lehetővé teszik. Amennyiben nemzeti források sem nyílnak a közlekedési viszonyok javítására, abban az esetben egyes települések végleg leszakadhatnak.

Sokak szerint a vidéki térségeknek ki kell lépnie a kizárólag agrárfüggőséggel jellemezhető, leszakadó-stagnáló jellemzőkből! Az agrár-jelleg megmaradhat, de az érintettek meglátása szerint, mégis inkább diverzifikált, vegyes gazdaságú vidéki térségeket kell létrehozni, amelyben a mezőgazdaság jövedelmező ágazatként van jelen, ugyanakkor a helyi ipari, szolgáltatói ágazatok és az ezekhez köthető szövetkezesek és helyi vállalkozások jelentik a húzóerőt.

Egyes vélekedések alapján további kitörési pont lehet a megújuló energiagazdálkodási rendszerek fejlesztése, az alternatív energia-felhasználás növelése. A vidékfejlesztés tekintetében sokan fontosnak vélik a zöld gazdaság megerősítését és az energiahatékonyság fokozását. Potenciális jövedelemforrást kínálhatnak a mezőgazdasági tevékenység során keletkező melléktermékek megfelelő hasznosítása, így elsősorban a biomassza és biogáz energetikai célú felhasználása.

Mindennek fontos előfeltétele „a helyi társadalom megújulásának elősegítése”, a humán erőforrások helyi irányultságú fejlesztése és képzése, a munkaerőpiaci reintegráció feltételeinek biztosítása és állami szintű támogatása, a térségi identitástudat megerősítése, illetve a települési közösségek közötti partnerség és kapcsolatépítés – fejezték ki többen egyetértésüket ezzel kapcsolatban.

4. IRODALOMJEGYZÉK

Perger É, Kovács A D, Lennert J, (2014): Fejlesztési tapasztalatok vidéki térségekben in: A FALU 29:(2) pp. 39-50. (2014)

Kovács A D, Farkas J Zs, Perger É, (2015): A vidék fogalma, lehatárolása és új tipológiai kísérlete in: TÉR ÉS TÁRSADALOM 29:(1) pp. 11-34.